

*Др Дејан Попов,
Савезно министарство за пољопривреду*

UDK. 341.224
(прегледни чланак)

Правни режим коришћења међународних водотока

Резиме

Аутор је изложио тенденцију да се у савременом међународном водном праву коришћење међународних водотока заснива на принципима индифералног и рационалног коришћења вода, и то не само водотока који чини границу или је просечен границом две или више држава, него целог сливног подручја. На тим основама превазилази се доктрина апсолутног територијалног суверенитета прибрежних држава и развија се нова доктрина ограниченог територијалног индифералног на основу реципроцитета и добросуседских односа у циљу остваривања оптималних користи од водoprивредног потенцијала за све прибрежне државе и шире. У том циљу у међународном водном праву афирмисан је принцип правичног коришћења међународних водотока на основу егземпларно дајених критеријума за расподелу заједничких користи чију квантификацију одређују прибрежне државе путем међународног споразумевања.

Кључне речи: међународни водоток; апсолутни територијни суверенитет; ограничени територијални индифералитет; принцип правичног коришћења вода; критеријуми за расподелу заједничких користи; међународно споразумевање.

I. Увод

У водном праву по дефиницији воде могу бити површинске и подземне. Површинске воде јесу текуће и стајаће воде. Подземне воде су воде које пониру кроз земљиште и воде које стоје или теку подземним каналима. Водоток је корито са водом која њиме протиче, а језеро је удубљење на земљи са водом која га испуњава. У овом раду наша разматрања превасходно се односе на водотоке који чине или пресецају државну границу (међународни водоток).

Упоредо са развојем привреде и друштва у целини, савремене потребе за водом условљавају свеобухватно и рационално коришћење међународних вода на целокупном сливном подручју. У таквим условима намеће се потреба за редефиницијом класичних доктринарних основа коришћења водопривредног потенцијала међународних водотока у заједничком интересу прибрежних држава.

У циљу унапређивања сарадње прибрежних држава поводом коришћења подељених вода, у међународном водном праву друге половине овог века веома интензивно су развијани критеријуми за расподелу користи од водопривредног потенцијала међународних водотока, као и институционална решења, механизми и процедура за остваривање сарадње и решавање спорних питања.

II. Дефиниција међународних водотока

Сматра се да су у међународном водном праву увођењем појма "међународне реке и језера" у финалном актом Бечког конгреса од 1815. године, први пут интернационализоване подељене воде између две или више држава.¹⁾ У савременим условима, следећи потребе за рационалним коришћењем (међународних) водних ресурса, усвојена су бројна документа у којима се развијају принципи коришћења међународних водотока у заједничким интересима свих прибрежних држава.²⁾

Дефиниција међународних водотока садржи две групе елемената; прва група се односи на хидрографске особине водотока, а друга група обухвата садржаје који се тичу намене, односно облика коришћења вода водотока.

Хидрографске особине међународних водотока јесу следеће:

1) да водоток чини, протиче или се налази на границама између две или више држава;³⁾

1. На Бечком конгресу од 1815. године основана је Комисија за Рајну, а нешто касније и друге реке (Одра, Њемен, Елба и Везев) проглашене су међународним рекама за пловидбу. Париским споразумом од 1856. године интернационализоване су реке Рајна и Дунав, а Берлинским актом од 1885. године интернационализација је проширена на афричке реке Конго, Нигер, Замбези и друге.
2. В. нпр. Statement of Principles, International Law Association, Resolution of Dubrovnik, 1956; Hellsinki rules on the uses of the waters of international rivers, ILA, 1996; Convention on the protection and use of transboundary watercourses and international lakes, Хелсинки, 1992; UN Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of international Watercourses, New York, 1997.

2) да се водоток односи само на реке и/или језера, или се односи на међународно сливно подручје одређено као вододелницом ограничени систем вода, укључујући површинске и подземне воде које теку у заједнички терминус.⁴⁾

Намера, односно облици коришћења међународних водотока у ранијем међународном водном праву превасходно се односила на својство пловног пута које је представљало битан, конститутивни елеменат појма међународне реке.⁵⁾ Касније, упоредо са развојем привреде и друштва у целини, међународни водотоци користе се не само за пловидбу, него и за производњу хидроенергије, за снабдевање водом привреде и становништва, за наводњавање и за друге намене, што је све условљавало успостављање сарадње између прибрежних земаља и одговарајуће међународноправно регулисање односа тих земаља поводом коришћења међународних водотока.⁶⁾ У таквим условима, а посебно због наглог развоја хемијске и прехранбене индустрије, нагласак се све више ставља на заштиту вода од загађивања, тако да државе преузимају обавезе на заштити вода од загађивања.⁷⁾ Исто тако, у међународном водном праву одговарајућа пажња даје се и регулисању односа прибрежних држава поводом контроле поплава и регулисања токова вода у међународним водотокима.⁸⁾

3. Дубровачка Резолуција, 1956, одељак I; Хелсиншка правила о коришћењу вода међународних река, 1966, члан 2; Declaration of Buenos Aires, Inter-American Bar Association, 1957, sec. I; Resolution on the Use of International Non – Maritime Waters, Salzburg, 1961, Art 2; Конвенција о заштити и коришћењу прекограничних водотока и међународних језера, 1992, члан 1. тачка 1; Конвенција Уједињених нација о праву непловидбеног коришћења међународних водотока, Њујорк, 1997, члан 2, тачка б); кореспондентне одредбе познаје и наше водно законодавство: в. члан 1. Закона о основама режима вода од интереса за две или више република, односно аутономних покрајина и о међудржавним водама ("Сл. лист СФРЈ", бр. 2/74 и 24/76); члан 3. Закона о режиму вода ("Сл. лист СРЈ", бр. 59/98).
4. Резолуција о коришћењу неморских вода, Институт међународног права, Салзбург, 1961, преамбула, став 1; Хелсиншка правила о коришћењу вода међународних река од 1966. године чл. 1-3; Хелсиншка конвенција о заштити и коришћењу прекограничних водотока и међународних језера од 1992. године, члан 1. тачка 1; Конвенција УН о праву непловидбеног коришћења међународних водотока, 1997, члан 2. тачке а) и б); за наше законодавство в. чл. 1, 3. и 4. Закона о режиму вода од 1998. године.
5. Завршни акт Бечког конгреса од 1815. године; Берлински акт од 1885. године; в. такође: др Милан Бартош, Међународно јавно право, књига II, Београд, 1956, стр. 64. и следеће.
6. Данте Цапонера у радовима: Тхе Лањ оф Интернационал Ватер Ресоурсес, УН, ФАО, Роме, 1980, п.4; Прекогранични водни ресурси и међународно право, "Правни живот", бр. 12/98, стр. 678.
7. В.нпр. Хелсиншка правила о коришћењу вода међународних река, 1966, одељак III-V, Конвенција о заштити и коришћењу прекограничних водотока и међународних језера, 1992, чл. 2, 3. и следећи.
8. The Helsinki rules, Articles on Flood Control, ILA, Report of the Fifty-Fifth Conference, New York, 1972; Regulation on the Flow of Water of International Watercourses, ILA, Belgrade Conference, 1980, Comittee on International Water Resources Law, p.p. 5-15.

III. Правни режим коришћења међународних водотока

У погледу правног основа за коришћење међународних водотока постоје бројна становишта.

Теорија суверености има заступнике са веома изнијансираним схватањима. Поједини, углавном старији теоретичари, заступали су доктрину апсолутног суверенитета прибрежних држава у коришћењу међудржавних водотока, без обавезе да се уздржавају од остваривања једностраних интереса. За разлику од ове, екстремне концепције, знатан број – особито савремених писаца, сматра да је ова сувереност ограничена, тако да је свака прибрежна држава дужна да при коришћењу дела водотока на својој територији води рачуна да не нанесе штету осталим прибрежним државама, позивају се на начело доброг суседства.⁹⁾

Према концепцији о коимперијуму, свака прибрежна држава има право да врши (заједничку) власт над делом мултинационалног воденог тока који протиче кроз територију суседне прибрежне државе.¹⁰⁾

Теорија заједничког добра (*res communes omnium*) полази од становишта да правни основ за коришћење мултинационалних водотока треба тражити у томе што они представљају заједничко добро свих држава. Ова концепција је, иначе, критикована и од Економске комисије Уједињених нација аргументацијом да је ово становиште преузето из римског права, чиме би се грађанско право држава неоправдано преносило механички у међународноправни поредак.¹¹⁾

Према теорији службености прибрежних држава, сматра се да постоји обавеза и право прибрежних држава на уздржавање или коришћење вода (негативне и позитивне службености). Тако се код нас наводи обавеза Југославије да снабдева водом неке италијанске општине по Уговору о миру из 1947. године.¹²⁾

У доктрини међународног права се нарочито истиче обичајно правно правило које забрањује свакој држави да на својој територији предузима све што јој конвенира на једној реци за коју је заинтересована и друга држава, под претњом одговорности за накнаду штете.¹³⁾

9. В. Тодор Џунов: Правни основ коришћења међународних вода, "Југословенска ревија за међународно право", бр. 1-3/66, стр. 174. и следеће; Moor: Digest of International Law, Washington, 1906, p. 654; J.L. Brierly: The Law of Nations, Oxford, 1963.

10. B. Sauser-Hall: L'utilisation industrielle des Meuves internationales, Recueil des Cours, Vol. 83, 1953, T. II, стр. 539-540.

11. В. Беерман – Квадир, ИЛА, Извештај на 47. Конференцији, Дубровник, 1956.год., стр. 222-223. и 546-551.

12. В. Милан Бартош: Међународно јавно право, књ. II, Београд, 1956. год., стр. 64 и следеће; Ј. Андраши: Међународно право, Загреб, 1961. год., стр. 134-137; Смиља Аврамов: Међународно јавно право, књ. I, Београд, 1968. год. стр. 154-162.

13. В. The Use of Waters of International Rivers, ILA, Report of the 46. Conference, New York, 1958., pp. 43-44, 83-84, 99-102; такође видети чл. 3, Споразума о Драви између Југославије и Аустрије од 1954. године, у коме се утврђује право обе државе да траже накнаду штете од друге стране која је проузроковала штету својим поступцима.

У савременом међународном водном праву видљива је тенденција напуштања принципа апсолутног територијалног суверенитета над подељеним водама и усвајања принципа који се заснивају на подели заједничке користи путем међусобне сарадње.

Принцип апсолутног територијалног суверенитета познат као Хармонова доктрина, подразумева неограничено право коришћења међународних вода у територијалним границама једне земље, без одговорности за последице на територији друге прибрежне државе.¹⁴⁾

Принцип суверенитета држава на њиховим територијалним водним ресурсима реafirмише се и даље у документима међународних организација, али су заинтересоване државе упућене на сарадњу око подељених водних ресурса путем елаборације политичких циљева, програма развоја, коришћења и заштите подељених вода.¹⁵⁾

У правној доктрини се истиче да држава има суверену контролу на међународним водама у оквиру њених граница, али да држава може вршити ову контролу са обавезом да има у виду ефекте на друге прибрежне државе; она треба да цени користи и штете од коришћења међународних вода, јер уз право на користи од међународних вода иде и обавеза на накнаду штете другој страни, будући да је право коришћења једне државе ограничено правом коришћења друге стране. На заједничким међународним водама постоји оптимални интерес за максимизирањем користи од тих водних ресурса, што упућује прибрежне државе на добросуседске односе и међусобно споразумевање без наношења (знатне) штете.¹⁶⁾ Светска банка према својој одговарајућој директиви, не може да финансира пројекте којима би могла бити нанета "знатна штета" другој прибрежној земљи, тако да прибрежне државе не могу користити средства ове банке пре него што заинтересоване државе о томе постигну споразум.¹⁷⁾ Стога се у доктринарној основи уместо теорија апсолутног територијалног суверенитета развијају теорије о ограниченом територијалном суверенитету над односним делом међународних вода, тако да свакој

14. Ова доктрина названа је по М. Хармону, министру правде САД и њеном генералном заступнику у решавању спорних питања коришћења међународних вода Рио Гранде и Колорадо са Мексиком 1895. године, који се залагао за фундаментални принцип међународног права а то је апсолутни суверенитет сваке државе на својој територији, тако да она нема одговорност или обавезу према другој држави поводом коришћења вода у границама њеног националног суверенитета. Па ипак, овај спор решен је на принципу правичног коришћења ових вода, о чему је закључен међудржавним споразум 1944. године.

15. В. ECE Decision D (XXXVII) on international cooperation on shared water resources, UN, ECE, 1982, p. 1; Cooperation Agreement for the protection of the coasts and waters of the north – east Atlantic against pollution, Official Journal of the European communities, No. L. 267/24, 28.10.1993., Art 11.

16. Дубровачка Резолуција, 1956, одељак III-V; Резолуција о коришћењу међународних неморских вода, Салцбург 1961, преамбула и члан 2.

17. Видети: Georg William Sherk, Patricia Wouters, Samantha Rochford, Ратови за воду у скорој будућности, "Правни живот", бр. 12798, стр. 691.

прибрежној држави припада одговарајући део заједничке користи на тим водама према споразуму заинтересованих држава.¹⁸⁾

На овим доктринарним основама у међународном водном праву утврђена је обавеза за државе чије територије чине део међународног водног подручја да сарађују на основама суверене једнакости, територијалног интегритета, вишестраних користи и добре вере ради добијања оптималне користи и адекватне заштите међународног водотока путем сарадње.¹⁹⁾

Од посебног значаја је овде истаћи да је у прилог теорији ограниченог територијалног интегритета ишла и међународна судска пракса, заузимајући став да државе на истом међународном водотоку имају у тој заједници интереса реципрочна права и обавезе.²⁰⁾

У погледу круга држава које имају легитимацију да користе међународне воде, већ смо на почетку показали да су то оне државе на чијем се делу територије налазе међународне воде, при чему овде наглашавамо да то нису само међународни водотоци него и међународна сливна подручја, и то не само површинске, него и подземне воде, што се у савременом развоју водопривреде све више показује рационалним са становишта јединства режима вода и интегралног управљања водама.²¹⁾ Међутим, у међународном праву се оправдано истиче да међународна сарадња у расподели заједничких користи на међународним водама не треба да се односи само на прибрежне државе водотока/сливног подручја, него и на државе које су чланице међународне економске организације којој припада и прибрежна држава, па и на државе које имају права или интереса за коришћење међународних вода.²²⁾

У погледу приступа расподели користи од међународног водотока, следећи принципе о добросуседским односима и савесном поступању, у релевантним изворима међународног права истиче се да ће прибрежне државе користити међународне воде на разуман, правичан, рационалан, оптималан и еколошки одрживи на-

18. Видети: International Association for Water Law, Recommendations of the Caracas Conference on Water Law and Administration, 1976, 52-c-I; Данте Капонера, Право међународних вода, УН, ФАО, Рим, 1980, стр. 16; Прекогранични водни ресурси и међународно право, "Правни живот", бр. 12/98, стр. 680.

19. UN Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses, New York, 1997, Art. 8.

20. Такав став заузео је и Међународни суд правде у одлуци о територијалној компетенцији Комисије за реку Одер, према Dante Caponera: The Law of international water resources, UN, FAO, Rome, 1980, p.8.

21. В.нпр.: Дубровачка Резолуција, ИЛА, 1956, VIII; Резолуција о коришћењу међународних неморских вода, ИЛА, Салзбург, 1961, преамбула, став 1.; Хелсиншка правила о коришћењу вода међународних река, ИЛА, 1966, члан 2; Resolution on International Water Resources Administration, ИЛА, Madrid, 1976, Art. 1., Данте Капомера, Прекогранични водни ресурси и међународно право, "Правни живот", бр. 12/98, стр. 681.

22. Резолуција о управљању међународним водама, ИЛА, Мадрид, 1976, члан 3; УН, Европска економска комисија, Одлука о међународној сарадњи на подељеним водама, 1982, преамбула, став 4.; УН, Конвенција о праву непловидбеног коришћења међународних водотока, Њујорк, 1997, члан 2, тачка ц).

чин, без приоритета у било којем облику коришћења вода – али са посебном пажњом према основним људским потребама.²³⁾ При коришћењу међународних вода, прибрежне државе ће предузимати све одговарајуће мере да спрече значајну штету другој прибрежној држави, а посебно човековој околини путем загађивања вода, на принципу "загађивач плаћа".²⁴⁾

У склопу општих настојања за рационално коришћење међународних вода, веома је важно истаћи принцип интегралног управљања водама који подразумева доношења одлука о оптималном (рационалном) коришћењу вода за све намене, као и заштиту вода од загађивања и уређење и заштиту од штетног дејства вода у исто време на датом сливном подручју.²⁵⁾

IV Расподела заједничких користи

У савременом међународном водном праву, како смо претходно показали, расподела заједничких користи од водопривредног потенцијала подељених међународних водотока заснива се на општим принципима добросуседских односа, без злоупотребе права и наносења значајније и трајне штете, тако да се међународне воде користе на правичан и разуман начин на основама међусобног споразумевања о подели заједничке користи и без изазивања спорова. У тим оквирима посебно се истиче потреба за добијање оптималног коришћења и адекватне заштите међународних водотока, превенција, редукција и контрола вода од загађивања, као и регулисање протицаја вода међународних водотока. У том циљу државе треба да сарађују на бази суверене једнакости, територијалног интегритета, вишестраних користи и добре воље.²⁶⁾ Како се види, решавање оптималног, правичног и разумног коришћења и заштите вода налази се у компромисном усклађивању принципа апсолутног територијалног суверенитета, према коме би друге прибрежне државе имале право на неизмењени режим тих вода у количини и квалитету. Као резултат ових усклађивања развијају се принципи ограниченог тери-

23. Декларација из Буенос Аиреса, 1957, одељ. I, тач. 1. и 2.; Резолуција о коришћењу међународних неморских вода, Салзбург, 1961, члан 3.; Хелсиншка правила, 1966, чл. 4, 7 и 8.; Хелсиншка конвенција, 1992, члан 2. тачке б) и ц); Конвенција о сарадњи на заштити и одрживом коришћењу реке Дунав, Софија, 1994, Увод, тачка 1.; Конвенција УН о праву непловидбеног коришћења међународних водотока, Њујорк, 1997, чл. 5. и 10.
24. Дубровачка Резолуција, 1956., одељак IV; Њујоршка Резолуција 1958., члан 1.; Хелсиншка правила, 1966., чл. IX-X; Хелсиншка конвенција 1992., чл. 2. и 3.; Конвенција о сарадњи на заштити и одрживом коришћењу реке Дунав, Софија, 1994., увод – тачка 4., члан 6.; Конвенција УН о праву непловидбеног коришћења међународних водотока Њујорк, 1997., чл. 7. и 21.
25. Упоредити: Препоруке Конференције из Каракаса о управљању водама, Међународно удружење за водно право, 1976., члан 2., тачка б); Резолуција о управљању међународним водама, ИЛА, Мадрид 1976., чл. 1. и 3.; др Данте Капонера, Прекогранични водни ресурси и међународно право, "Правни живот", бр. 12/98, стр. 682.
26. Конвенција Ун о праву непловидбеног коришћења међународних водотока, чл. 8/1, 21. и 25/1.

торијалног суверенитета и правичног и разумног коришћења међународних водотока.

У декларацијама и резолуцијама асоцијација за међународно право, за реализацију принципа правичног коришћења међународних водотока, предлажу се одређени фактори које треба узимати у обзир приликом расподеле заједничке користи од водопривредног потенцијала међународног водотока. У појединим од тих докумената ови фактори дати су веома широко и непрецизно, али је било и покушаја да се они дефинишу што свеобухватније. Тако се, за случај да се не постигне сагласност разних земаља о њиховом праву коришћења предлаже да се решење заснива на принципу правичности, узимајући у обзир одговарајуће потребе држава, као и било које друге околности релевантне за неки појединачни случај²⁷⁾, док се у другом документу као основа узима право сваке државе да одржава статус постојећег коришћења подељених вода и да ужива та права у складу са релативним потребама односне државе у будућем развоју.²⁸⁾ У једној резолуцији Удружења за међународно право истиче се да би требало, поред осталих, размотрити следеће факторе:

1. право сваке државе на разумно коришћење вода;
2. широка зависност сваке државе од вода река;
3. компаративне социјалне и економске користи које припадају појединим и свим прибрежним државама;
4. ранији постојећи споразуми између заинтересованих држава;
5. претходно коришћење вода од стране поједине државе.²⁹⁾

Међутим, ово удружење је касније у другој резолуцији у погледу тога шта је разумна и правична подела користи од међународног сливног подручја, прецизније одредила специфичне водопривредне факторе које би требало размотрити, али не ограничавајући се само на њих, и то:

1. географија подручја, укључујући посебно ширину сливних подручја на територији сваке прибрежне државе;
2. хидрологију подручја, укључујући посебно доток вода са сваког државног подручја;
3. климатски утицај подручја;
4. раније коришћење вода сваке прибрежне државе;
5. економске и социјалне потребе сваке прибрежне државе;
6. зависност становништва од вода сваке прибрежне државе;
7. компаративне цене алтернативних начина задовољавања економских и друштвених потреба сваке прибрежне државе,
8. расположивост других извора;
9. избегавање непотребних расипања користи од вода сливног подручја;

27. Резолуција о коришћењу међународних неморских вода, Салзбург 1961, члан 3.

28. Декларација из Буенос Аиреса, 1957, члан 1. став 2.

29. Дубровачка Резолуција, 1956., члан 5.

10. практиковање накнаде једној или више прибрежних држава као начин решавања конфликта између разних облика коришћења;
11. степен до кога потребе прибрежне државе могу бити задовољене без проузроковања битне повреде другој прибрежној држави.

Квантификација вредности сваког од ових фактора одређивала би се према његовом значају у поређењу са другим релевантним факторима, при чему би се у одређивању шта је разумна и правична подела – сви релевантни фактори разматрали заједно и на бази целине.³⁰⁾ Ове ставове правне доктрине прихватиле су и развиле Уједињене нације својом конвенцијом, тако да је у међународном водном праву утврђен јасан путоказ за споразумевање прибрежних држава о подели користи од водопривредног потенцијала међународних водотока.³¹⁾

У погледу штете због коришћења међународних водотока, асоцијације за међународно право су заузеле становиште да је свака прибрежна држава дужна да се уздржи од стварања промена постојећег режима вода на делу сливног подручја друге прибрежне државе којима се умањују могућности коришћења тих вода, те да су прибрежне државе одговорне за накнаду штете ако она из тога наступи.³²⁾ Међутим, Удружење за међународно право је ово питање ставило у контекст свих релевантних фактора за расподелу заједничких користи од водног потенцијала, тако да се прибрежне државе споразумевају и о степену до којег потребе прибрежне државе могу бити задовољене – без проузроковања битне штете другој прибрежној држави.³³⁾ Овакво становиште прихваћено је и у конвенцији Уједињених нација у којој се прибрежне државе обавезују на предузимање свих одговарајућих мера да спрече проузроковање значајне штете другим прибрежним државама, а ако значајна штета ипак буде учињена – држава која је штету проузроковала биће дужна да предузме све одговарајуће мере да елиминише или смањи такву штету, односно да размотри питање накнаде штете.³⁴⁾ Како се види, у међународном праву одговорност за накнаду штете као да је еволуирала у оквиру принципа разумног и правичног коришћења, тако да би се оштећени на њу позивао само ако и када је штета "значајна". Просуђивање да ли је штета значајна јесте ствар конкретnog случаја, али се овде отвара питање да ли економски јаче прибрежне државе форсирањем једностране изградње водопривредних објеката на међународном водотоку могу ипак обезбедити значајне предности у коришћењу вода, будући да пратећа штета до нивоа "значајне штете" иде на терет друге прибрежне државе и да економски јача страна има по свом положају предности у одређивању обима

30. Хелсиншка правила о коришћењу вода међународних река, 1966, члан 5.

31. Конвенција УН о праву непловидбеног коришћења међународних водотока, Њујорк, 1997, члан 6.

32. Дубровачка Резолуција, 1956, члан 4; Декларација из Буенос Аиреса, 1957, члан 1. став 3; Резолуција из Салцбурга, 1961, члан 4.

33. Хелсиншка правила, 1966, члан 5, став 2.

34. Конвенција о праву непловидбеног коришћења међународних водотока, 1997, члан 7.

"значајне штете", као и због могућности да доминантним коришћењем заједничког водотока релативно лако компензира штету која из тога произилази.

V. Међународно споразумевање

У међународном водном праву постоји изграђени целокупни систем међународног споразумевања прибрежних држава о коришћењу вода у међународном сливном подручју.

Полазећи од значаја мирног решавања разлика између прибрежних држава, на основу реципроцитета, добре вере и доброг суседства, заинтересоване државе ће на захтев било које стране приступити међусобној сарадњи и у том циљу оствариваће потребне консултације.³⁵⁾ Прибрежне државе ће размењивати информације, међусобно ће се обавештавати о намеравама грађењу и могућем утицају планираних мера на режим међународних вода, како би се створили услови за преговарање о предметним питањима.³⁶⁾ У том циљу они могу основати заједничка тела ради прикупљања релевантних података, утврђивања заједничких мониторинг програма, међусобних консултација и заједничке координације, регулаторних и извршних функција, као и правосудних и других функција, са одређеним бројем чланова овог тела, начином њиховог избора и процедуром за доношење одлука.³⁷⁾ У том смислу потребно је истаћи да и Међународна банка за обнову и развој финансирање пројеката на међународним водама условљава претходним споразумом заинтересованих прибрежних држава и у том циљу може именовати и своје експерте ради постизања одговарајућег аранжмана којим би се спречила "знатна штета" другој прибрежној држави.³⁸⁾

Уколико прибрежне државе не постигну споразум путем преговарања, оне за решавање спорних питања могу образovati заједничку комисију којом ће обезбедити све потребне информације за доношење одлуке по процедури коју она сама утврди, с тим да трошкове спора сноси заинтересоване стране. Одлука комисије о спорном питању за прибрежне државе није обавезна.³⁹⁾

35. Recommendations on the Procedures concerning Non – Navigational Uses, Hamburg, 1960, art. 1; Хелшинска конвенција, 1992, члан 10., Конвенција УН о праву непловидбеног коришћења међународних водотока, 1997., члан 10.

36. Резолуција из Салцбурга, 1961., чл. 6. и 7.; Хелшинска правила, 1966, члан 29.; Мадридска Резолуција, 1976, члан 2.; Конвенција Ун о непловидбеном коришћењу међународних водотока, 1997., чл. 11 – 19., 33/1.

37. Мадридска Резолуција, 1976, Анекс – Водич за установљење управе за међународне водне ресурсе; Хелшинска Конвенција, 1992, члан 9.; Конвенција УН о праву непловидбеног коришћења међународних водотока, 1997., члан 8. став 2. Marcella Nanni: Правно – институционална питања слива Аралског мора, "Правни живот", бр. 12/98, стр. 727.

38. др Славко Богдановић: Светска банка и међународни водни ресурси, "Правни живот" бр. 12/98, стр. 709 –711, G.W.Sherk и други: Ратови за воду у скорој будућности?, "Правни живот", бр. 12/98, стр. 691.

Ако прибрежне државе не прихвате одлуку заједничке комисије о спорном питању или на други начин не постигну споразум о коришћењу вода на међународном водотоку, оне ће спорно питање изнети на решавање арбитражи и Међународном суду правде, с тим да ако су стране у спору прихватиле оба начина решавања спора – спор се може изнети само Међународном суду правде, осим ако се стране другачије не договоре.⁴⁰⁾

Арбитража у спорним питањима око коришћења међународних водотока регулисана је у међународном водном праву на веома уједначен начин. Прибрежне државе ће извршити нотификацију предмета спора, са назнаком који члан међународне конвенције је у питању. *Ad hoc* арбитражни трибунал састоји се од три члана, од којих свака страна именује по једног члана, а ови бирају заједнички путем споразума трећег члана за председника, с тим да ако то не учине – њих ће одредити инокосни орган (Извршни секретар Економске комисије за Европу, односно председник Међународног суда правде). Арбитражни трибунал одлуке доноси у складу са одредбама међународног права и по процедури коју ће сам утврдити. Трошкове спора сnose стране у спору на равне делове. Арбитражни трибунал коначну одлуку доноси у року од пет месеци од дана његовог конституисања и ова одлука је коначна, уколико се странке у спору унапред не договоре о жалбеном поступку.⁴¹⁾

Међународни суд правде уопште, па и у материји међународних вода, у доношењу одлука примењује право међународних конвенција које се односе на заинтересоване државе; међународне обичаје као евидентну општу праксу прихваћену као право; опште принципе права признате од цивилизованих народа; судске одлуке и учења најугледнијих публициста разних нација, као допунски извор права.⁴²⁾

Сматрамо да би правила о правичној подели користи од водопривредног потенцијала међународног водотока путем споразумевања прибрежних држава требало сходно примењивати и у односима између држава чланица у оквиру савезне државе, односно кантона и провинција.⁴³⁾

39. Препоруке о процедури за непловидбено коришћење, 1960, чл. 2. и 3.; Хелсиншка правила, 1966, чл. 33. и 34.; Конвенција УН о непловидбеном коришћењу међународних водотока, 1997., чл. 33.

40. Декларација из Буенос Аиреса, 1957, члан 1.; Препоруке о процедури непловидбеног коришћења, Хамбург, 1960, члан 4.; Резолуција о коришћењу међународних неморских вода, Салцбург, 1961, члан 8.; Хелсиншка правила, 1966, члан 34; Хелсиншка Конвенција, 1992, члан 22.; Конвенција УН о праву непловидбеног коришћења међународног водотока, 1997., члан 33. став 10.

41. Препоруке о процедури непловидбеног коришћења, Хамбург, 1960, члан 3. (д.), 5-7; Хелсиншка правила, 1966, члан 34-36; Хелсиншка конвенција, 1992., члан 22 и Анекс IV . Арбитража; Конвенција УН о праву непловидбеног коришћења међународних водотока, 1997., члан 33. став 10. (б) и Анекс-Арбитража.

42. В. члан 38. Статута Међународног суда правде.

VI. Закључак

Савремени развој водопривреде заснива се на принципима интегралног управљања водама и рационалног коришћења вода, тако да је коришћење међународних вода неопходно остваривати не само на одређеном ограниченом водотоку, него на целокупном сливном подручју међународног водотока. На тим основама превазиђена је класична теорија апсолутног територијалног суверенитета прибрежних држава на односном делу сливног подручја међународног водотока, тако да се развија нова доктринарна основа ограниченог територијалног суверенитета, полазећи од принципа мирног решавања спорних питања на основу реципроцитета и добросуседских односа у циљу постизања оптималних користи од вода на целокупном сливном подручју међународног водотока.

На доктриналној основи ограниченог територијалног суверенитета изграђен је принцип правичног коришћења вода као својеврсни израз оптималног/рационалног привређивања на одређеном сливном подручју међународног водотока, без наношења знатне материјалне штете прибрежним државама. Следећи позитивна искуства у развоју водопривредних односа прибрежних држава, у међународном водном праву – нарочито у резолутивним ставовима асоцијација за међународно право и у конвенцијама ширег, универзалног значаја – учињен је велики допринос да се принцип правичног коришћења вода остварује упућивањем прибрежних држава на примену егземпларно и оквирно датих критеријума за расподелу заједничке користи од међународног водотока, при чему би се заинтересоване државе међусобно споразумевале о квантификацији тих критеријума, већ према значају појединих критеријума у поређењу са другим релевантним факторима и разматрајући те критеријуме појединачно и на бази целине.

У међународном споразумевању прибрежних држава оне ће остваривати међусобне консултације, размену потребних информација о намеравама грађењу и могућим последицама на режим вода тих држава, а могу у том циљу основати и заједничку комисију. Уколико прибрежне државе не постигну споразум путем преговарања, оне за ту сврху могу образовати заједничку комисију. Ако оне не прихвате одлуку ове комисије или не постигну споразум на други начин, спорно питање изнеће се на решавање пред *ad hoc* арбитражу или Међународни суд правде, у складу са међународним водним правом и по прописаној процедури.

(чланак примљен 25. XI 1999.)

43. В. шире: др Дејан Попов, Актуелни проблеми коришћења међурејубличких и међународних вода, "Право и привреда" бр. 3-4/98; Уставноправни режим вода у Савезној Републици Југославији и упоредно право, "Правни живот", бр. 12/98; Видети у том смислу и одлуке националних судова о примени принципа правичности у коришћењу граничних вода између кантона, односно држава – према: Dante Caponera, *Some General Conventions, Declarations and Resolutions...*, FAO, UN, Rome, 1980., p. 20.

Dejan Popov, Ph.D.
Federal Department of Agriculture

Legal regime of utilization of international water sources

Summary

The author has presented the tendency in the contemporary international water law whereby utilization of international water sources is based on the principles of an integral and rational utilization of waters, and that not only water sources making a boundary or cut off by a boundary of two or more countries, but of the whole river basin. On these bases the doctrine of absolute territorial sovereignty of the river bank countries is transcended and a new doctrine of limited territorial integrity is developed on the basis of reciprocity and friendly relations among neighboring countries for the purpose of achieving optimal benefits from water resources for all countries within the river basin and wider. To this end the international water rights affirm the principle of just utilization of international water sources on the basis of exemplary criteria for distribution of joint benefits whose quantification is determined by the countries within the river basin by means of international agreements.

Key words: *international water sources, absolute territorial sovereignty, the principle of just utilization of waters, criteria for distribution of joint benefits, international agreements.*